

Széchenyi István Egyetem
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar
Közigazgatási és Pénzügyi Jogi Tanszék

Felsőoktatási autonómia a múlt és jelen tükrében

Készítette:
Vas Kitti

Témavezető:
dr. Borsa Dominika

Kézirat lezárásának dátuma:

2024. 04. 01.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
I. Felsőoktatási autonómia	5
II. Felsőoktatás a 18. században	7
III. A felsőoktatási intézmények jogállására vonatkozó szabályozás szakaszai a szocializmustól a rendszerváltásig	9
1. A felsőoktatási intézmények jogállását érintő szabályozás.....	9
2. Felsőoktatásra vonatkozó jogszabályok	11
3. A hatályos jogszabályok kor szerinti viszonylatban.....	12
4. Újonnan megalkotott jogszabályok hatása egy már hatályban lévő joganyagra	12
IV. A rendszerváltás felsőoktatásra gyakorolt hatása	14
V. Felsőoktatás napjainkban	18
1. Fokozatváltás a felsőoktatásban	18
2. Covid19-járvány hatása a felsőoktatásra	29
VI. Összegzés.....	24
Irodalom	27

Bevezetés

Témaválasztásom azért esett a felsőoktatási autonómia alakulásának bemutatására és az évtizedek során bekövetkezett változások ismertetésére, mert már a 18. század közepétől fogva, de legfőképpen az elmúlt évek során olyan rendkívüli események mentek végbe, melyek jelentős mértékben befolyásolták a felsőoktatás működését. A felsőoktatásnak a világban jelentkező történésekre a lehető legmegfelelőbb módon reagálnia kellett.

A felsőoktatás már közvetlenül az 1700-as éveket követően is számos tekintetben átalakult, azóta pedig változások sora vette kezdetét és napjainkban már elmondható, hogy számtalan új tényező játszik szerepet a felsőoktatás alakulásában.

Dolgozatom célja a felsőoktatási autonómia ismertetése, a felsőoktatási törvény változásainak bemutatása, továbbá a felsőoktatás működésében jelentkező fordulatok teljeskörű ismertetése.

A felsőoktatás intézményrendszerének bemutatása végett a továbbiakban az alábbi témaköröket szeretném ismertetni: felsőoktatási autonómia fogalma, felsőoktatás rendszerének módosulása Mária Terézia korától egészen napjainkig, különös tekintettel a felsőoktatásban bekövetkezett modellváltásra, valamint a Covid19-járvány hatására.

Az első fejezetben a felsőoktatási autonómia fogalmának pontos bemutatását fogom elvégezni, mely dolgozatom további részeinek megértése szempontjából bír különös jelentőséggel. Ezen kívül úgy vélem, a fogalomismertetés abból a szempontból is hasznosnak bizonyul, hogy minden felsőoktatási rendszerben résztvevő személynek fontos tisztában lennie e definíció konkrét jelentésével.

A második fejezetben a felsőoktatási jog alapjaként szolgáló Ratio Educationis létrejöttének, tartalmának és a magyar felsőoktatásra gyakorolt hatásának részletes ismertetésére fog sor kerülni.

Ezt követően dolgozatomban azt vizsgálom, hogy miként alakul a felsőoktatás rendszere a szocializmustól a rendszerváltásig terjedő időszakban, ezen belül kitérek: a felsőoktatási intézmények jogállását érintő szabályozásnak, a felsőoktatásra vonatkozó jogszabályoknak, a kor szerinti viszonylatban hatályos jogszabályoknak, valamint az újonnan megalkotott jogszabályok egy már hatályban lévő joganyagra kifejtett hatásának ismertetésére.

Dolgozatom negyedik fejezetében a rendszerváltás felsőoktatásra gyakorolt hatását fejtem ki, ennek során kiemelt figyelmet fordítok az első önálló felsőoktatási törvény megalkotására.

Végül napjaink felsőoktatási struktúráját mutatom be, különös tekintettel a felsőoktatásban bekövetkezett modellváltásra, illetve a világjárvány felsőoktatásra gyakorolt befolyására.

I. Felsőoktatási autonómia

1. Autonómia általánosságban

Az autonómia fogalma az egyénre és a közösség szintjére is vonatkoztatható. Előbbi értelmében az autonómia szoros kapcsolatban áll az önszabályozás fogalmával, utóbbi értelemben pedig valamely intézményt, szervezetet, közösséget megillető olyan jogot jelent, mely szerint belső ügyeiket más hatóságoktól többé-kevésbé elszigetelten, saját szabályaik alapján látják el.

Közjogi szempontból nézve az autonómia a normaalkotáshoz való jogot jelenti. Az autonóm szervezetek normaalkotásának korlátját az állam jogalkotó tevékenysége jelenti, tekintve, hogy az autonóm szervezetek nem alkothatnak olyan belső normákat, melyek tartalma a hatályos jogszabályokkal ellentétben áll. A legtöbb esetben az állam garantálja az autonóm szervezetek belső normáinak érvényesíthetőségét és ezzel együtt fenntartja magának azt a jogot, hogy az autonóm szervezetek működésének jogszabályszerűségét ellenőrizze.

Napjainkban az autonómia számos típusával találkozhatunk. Más-más funkciót látnak el az autonómiával rendelkező közigazgatási szervek, a kamarák és köztestületek, valamint az egyházak és a felsőoktatási intézmények.

Ami az autonómia kialakulását és fejlődését illeti, megállapítható, hogy egy bonyolult jelenségről van szó. Tartalma, továbbá megjelenési formája országonként és koronként változik, attól függően, hogy milyen az adott ország társadalmi berendezkedése, nemzeti kultúrája, történelme. Az autonómiának vannak azonban állandó feltételei is: politikai és gazdasági hatalomtól való függetlenség, autonómiával rendelkező testület erkölcsi és szellemi önállósága (Kocsis, 2010).

2. Felsőoktatási autonómia

A felsőoktatási intézményi autonómia öngazdátást jelent, melynek legkiemelkedőbb feladata az akadémiai szabadság biztosítása. Szélsőséges értelemben véve az intézményi autonómia azt juttatja kifejezésre, hogy az intézmények szabadon dönthetnek a tekintetben, hogy belső életüket miként szabályozzák. Az egyetem azonban soha nem volt abszolút mértékben autonóm, ugyanis szabadságát mindig korlátozta valami. A fenntartó államnak

mindig mérlegelnie kell azt az összegkeretet, amely az egyetemekre fordítható, ezen kívül figyelemmel kell lennie más ágazatok igényeire is (Kocsis, 2010).

II. Felsőoktatás a 18. században

A 18. század közepére Európa-szerte előtérbe került a feltörekvő polgárság igénye és a feudális abszolutizmus közötti ellentmondás feloldásának kérdése. Az erősödő polgárság a feudális előjogokkal szemben az egyén szabadságát, méltóságát, törvény előtti egyenlőségét hirdette, az oktatásügyben pedig az iskolázás és a művelődés lehetőségének megteremtését helyezte előtérbe, a józan ész, a ratio elvének figyelembevételével.

A 18. század közepén Európa abszolút monarchiái arra törekedtek, hogy államaik berendezése minél inkább igazodjon a kor követelményeihez, mindezt úgy próbálták elérni, hogy a feltétlenül szükséges változások a rendszer feudális jellegére ne legyenek kihatással. Így jött létre a felvilágosult abszolutizmus, mely a felsőoktatás szempontjából különösen előnyösnek bizonyult, hiszen rendkívüli figyelmet fordított az oktatásügyre. Az iskola kikerült az egyház érdekszférájába tartozó intézmények közül és az állam politikájának létrejöttében az első legfontosabb állomás lett. A magyar felsőoktatás történetében a jezsuita rend feloszlásától a szabadságharcig tartó időszakot állandó reformok sora jellemezte. Ezt a ciklust a Ratio Educationis korának is szokás nevezni, ugyanis ez idő alatt jelent meg egy kiemelkedő jelentőséggel bíró oktatásügyi rendelet.

A Mária Terézia nevéhez fűződő Ratio Educationis tekintetében az első lépést Gerthard Van Swieten – Mária Terézia orvosa és tanácsadója – tette meg, amikor 1752-1753-ban korszerűsítette a bécsi egyetemet. Abban az időben, amikor felmerült az egyetemek modernizálásának kérdése Ausztriában és Magyarországon, a kormányzat számára a bécsi minta szolgált alapul. A bécsi minta esetében egy már bevált gyakorlatról volt szó, illetve mind a két országban a régi, idejétmúlt jezsuita rendet kellett olyan módon megreformálni, hogy az a kor kihívásaihoz is igazodjék (Kosáry, 1977). Mária Terézia 1761-ben megbízást adott az akkori esztergomi érsek részére a magyar oktatásügyi reform kidolgozására (Kosáry, 1977). Az érsek bár nem járt sikerrel, ennek ellenére Mária Terézia 1764-ben Pozsonyban felállította a magyar Tanügyi Bizottságot. 1765-ben a magyar oktatásügyet alárendelték a bécsi Tanulmányi Bizottságnak (Kosáry, 1977). 1773. november 26-án az uralkodónő kiadta a Magyar Királyi Helytartótanácsnak, hogy dolgozzon ki egy új tanulmányi rendet. A munkafolyamatok során kiemelkedő jelentőséggel bírt Ürményi József munkássága, aki a magyar udvari kancellária fiatal tanácsosa volt. Ürményi több lépcsőben dolgozta ki azt a Ratio Educationist, melynek végleges formája 1777. augusztus 22-én látott napvilágot.

A Ratio Educationis jelentősége 3 alappilléren nyugszik. Az első az, hogy a Ratióban testesült meg először az az elképzelés, hogy az **iskolaügy politikai és államhatalmi kérdéskörbe tartozik**. A Ratio második alappillére, hogy **először történt kísérlet egy egységes oktatási-nevelési rendszer létrehozására**. A harmadik pillérnek pedig az minősül, hogy **garantálta a magyar közoktatás függetlenségét az osztrák örökös tartományokkal szemben**.

A rendelet figyelembe vette a magyar társadalmi viszonyokat is. A hét nemzetiség számára biztosította az anyanyelvű oktatást, az öt vallás számára az iskolalétesítés jogát, az állampolgárok különböző rétegei számára pedig lehetővé tette az iskola intézményének elérhetőségét.

A Ratio Educationis megalkotói egy olyan oktatási rendszert képzeltek el, amely megfelelt a magyarországi iskolarendszer akkori állapotának. A rendszer alulról felfele épült fel, melynek alapját az anyanyelvű nemzeti népiskolák alsófokú hálózata képezte. A felsőoktatás is több lépcsőben valósult meg. A Ratio egyik legnagyobb érdeként tarják számon, hogy a **különböző iskolafokoknak határozott kereteket adott**.

A tananyagot illetően a Ratio célkitűzéseként az fogalmazódott meg, hogy **csak olyan ismereteket célszerű megtanulnia egy diáknak, amiket a jövőben is hasznosítani tud majd**. Ez alapján a tananyagot három csoportba osztotta az oktatásügyi rendelet: az első csoportot képezte a mindenki számára szükséges tananyag, a másodikat az egyetemesen hasznos tananyag, a harmadik csoportot pedig a némelyeknek hasznos tananyag alkotta.

A Ratio Educationis **biztosította a társadalmi piramis alsóbb rétegeibe tartozó diákok számára a felemelkedés lehetőségét**. Ezt azt jelentette, hogy amennyiben megtanulták a kiegészítő tárgyakat és eleget tettek a követelményeknek, lehetőségük nyílt az iskolák valamennyi lépcsőzetét bejárni (Kosáry, 1977).

Bár a gyakorlatban a Ratio Educationis több tényező együttes hatása miatt nem tudott mély nyomot hagyni, azonban a magyar művelődéstörténet szempontjából mégis különös jelentőséggel bírt, olyannyira, hogy máig az egyik legjelentősebb alkotásként tartjuk számon.

III. A felsőoktatási intézmények jogállására vonatkozó szabályozás szakaszai a szocializmustól a rendszerváltásig

1. A felsőoktatási intézmények jogállását érintő szabályozás

Az 1950-es években a 274/1950. (XI.23.) minisztertanácsi (a továbbiakban: MT) sz. rendelet szabályozta a tudományegyetemek és a műszaki egyetemek szerveztét. A szocialista rendszer kezdetén ez volt az első fundamentális jogszabály. E rendelet célja egy új szervezeti szabályozás létrehozása volt az egyetemek számára. Ezen kívül a rendelet számos felsőoktatáspolitikai újítást is kitűzött célul, melyek segítségével **az egyetemek irányítását** (Bednay, 2011) és **működését kívánták megszervezni**, e körben kiemelkedő jelentőséggel bírt az állami vezetés (Bednay, 2011) megerősítése, az egyszemélyi felelős vezetés elvének érvényesítése és a tervszerűség megvalósításának elve. Az **állami vezetés megerősítése** az egyetemi oktatók és a hallgatók állami irányításának lehetővé tételét foglalta magában. Az **egyszemélyi felelős vezetés elve** értelmében az egyetemek irányításáért a vallás- és közoktatásügyi minisztert tették felelőssé, az egyetemek egyszemélyi felelős vezetője a rektor, a karok egyszemélyi felelőse a dékán, a tanszék egyszemélyi felelős vezetője pedig a tanszékvezető lett. A rendelet több szabályozási területet is magába foglalt, többek között a rektor kinevezésének módját, a kinevezési hatáskört, a rektor feladatkörét, illetve a rektorhelyettesek feladatait. A rendelet arról is határozott, hogy a műszaki egyetemek és a tudományegyetemek szervezetére vonatkozó korábbi szabályok hatálytalanok.

Az említett minisztertanácsi rendelet 1956-ig volt hatályban. Ezt követően új szabályozás megalkotására került sor. Az 1956. évi 4. sz. törvényerejű rendelet jelölte ki a felsőoktatási intézmények új szervezeti rendszerét. E rendelet tartalmazta az egyetemek, a főiskolák és az egyetemi-főiskolai karok létesítésének, valamint a tanszékek létesítésének hatásköri szabályait, továbbá az új szakképzés bevezetésének módját. Rendelkezett továbbá az egyetemek vonatkozásában a személyzeti hatáskörökről is, például: rektor, dékán, egyetemi tanár kinevezése. Rendezte az egyetemi tanárok áthelyezési módját. Az oktatásügyi miniszter számára meghatározta, hogy dolgozzon ki egy új szabályzatot az egyetemek, akadémiák,

főiskolák szervezetének és működésének a szabályozására, melynek alapján az egyetemeknek, főiskoláknak, akadémiáknak is létre kellett hozniuk az saját megújított szervezeti szabályzataikat.

Az 1960-as évek elején új szabályozások léptek életbe. Megalkotásra került ugyanis az 1961. évi III. oktatási törvény és az annak végrehajtására kibocsátott 1962. évi 22. sz. törvényerejű rendelet a felsőoktatási intézményekről, továbbá a felsőoktatási intézmények egyes kérdéseiről szóló 35/1962. (IX. 16) sz. kormányrendelet. Az új előírásoknak köszönhetően jóval nagyobb önállóságot nyertek az egyetemek, ezzel párhuzamosan pedig csökkent az államigazgatás szerepe a felsőoktatási intézmények életében. Az 1962-es szabályozás előtti időkben az egyetemek teljes mértékben a minisztériumoknak voltak alárendelve és az egyetemeken belül is a hierarchikus rendszer kialakítása volt a cél. Az 1961. évi III. törvény öt felsőoktatási intézménytípusról rendelkezett, nevezetesen a felsőfokú technikumról, a felsőfokú intézetről, a főiskoláról, az egyetemi jellegű főiskoláról és az egyetemről.

A felsőoktatási intézményekre vonatkozó egységes szabályozás 1969-ben két nagy részre különült el: az egyetemekre és az egyetemi jellegű főiskolára. E két intézmény tekintetében új kormányrendelet született, azonban a többi felsőoktatási intézmény vonatkozásában továbbra is az 1962-es szabályozás minősült irányadónak. 1969-ben hozták létre az 1969. évi 14. sz. trv.-t és a 25/1969. (VI. 20.) sz. kormányrendeletet az egyetemekről és az egyetemi jellegű főiskolákról, valamint a 3/1969. (VII. 4.) MM. sz. rendeletet az egyetemek és az egyetemi jellegű főiskolák szervezetéről és működéséről. A 25/1969-es kormányrendelet legfőbb rendeltetése, hogy megszervezte az egyetemek felett felügyeletet gyakorló miniszterek feladatkörét. Az egyetemek és az államigazgatás közötti kapcsolat tekintetében a kormányrendelet kiemelten fontos szerepet töltött be. A 3/1969. MM. sz. rendelet értelmében az egyetemeknek saját szervezeti és működési szabályzatot kellett megalkotniuk.

1984-ben két új jogszabály született: 13/1984. (II. 29.) MT. sz. rendelet, a 25/1969-es Kormányrendelet módosításáról, valamint a 9/1984. (III. 27.) MM. sz. rendelet a felsőoktatási intézmények egyes oktatási szervezeti egységei vezetőinek megbízásáról, illetve az intézmények egyes dolgozói kinevezésével összefüggő eljárási kérdésekről. Az említett jogszabályok értelmében miniszteri hatáskörbe kerültek a fontos személyzeti jogosítványok. E két jogszabály negatívumaként értékelendő, hogy nem lehetett őket integrálni a felsőoktatás folyamataiba.

1985-ben új oktatási törvényt hoztak létre, ez volt az 1985. évi I. törvény. E törvénnyel együtt annak végrehajtási rendeletét is kiadták: 41/1985. (X. 5.) MT. sz. rendelet. Az 1985-ös

oktatási törvény újítása az volt, hogy **egységesítették valamennyi felsőoktatási intézménytípus szabályozását.**

1988-ban a művelődési miniszter napvilágra hozta a 390/1988-as számú közleményét. E közlemény jelentősége abban rejlett, hogy ennek során határozott a művelődési miniszter hatáskörének átruházásáról, melynek értelmében személyzeti hatáskörének nagy részét a felsőoktatási intézmények vezetői gyakorolhatták a későbbiekben.

A politikai rendszerváltás következményeként az 1990-es évek elején sor került az 1985-ös oktatási törvény módosítására. Az oktatási törvényt az Országgyűlés változtatta meg, a törvényre vonatkozó végrehajtási kormányrendeletet pedig a Minisztertanács. A módosított jogszabályok alapjaiban jelentettek változást a felsőoktatási intézmények jogállása tekintetében, melynek eredményeként létrejöttek az intézmények nagymértékű önállóságának jogi garanciái.

A magyar felsőoktatásban az autonómia jogi alapja az 1990. évi XXIII. törvény és az 53/1990. (III. 21.) MT. sz. rendelet által jött létre. Ezen jogszabályok jelentősége abban is kimutatható, hogy **jogilag intézményesítették a nem állami felsőoktatási intézményeket.**

2. Felsőoktatásra vonatkozó jogszabályok (Madarász, 1990)

A felsőoktatási joganyag kifejezés alatt olyan jogszabályok összességét kell érteni, melyek kizárólag a felsőoktatási intézményekre nézve irányadóak.

Az 1990-es években a számítógépes nyilvántartás alapján 130 felsőoktatási jogszabály volt érvényben, további 68 felsőoktatási jogszabályt pedig már hatályon kívül helyeztek. Ebből azt a következtetést lehetett levonni, hogy kevés a felsőoktatási intézményeket érintő speciális jogszabályoknak a mennyisége. A magyar társadalomnak ugyanis több olyan szférája is van, ahol a jogszabályok száma jóval magasabb. A felsőoktatási jogforrástípusok tekintetében elmondható, hogy a miniszteri rendelet és a miniszteri normatív utasítás minősült jellemző jogforrásnak, a szabályozásra legfőképpen ezekben a formákban került sor. A hatályon kívül helyezett jogszabályok nagy része is e két kategória valamelyikébe tartozott. A felsőoktatásra irányadó törvények és törvényerejű rendeletek száma meglehetősen alacsonynak számított. Az 1987-es évet megelőzően bevett szokás volt, hogy a felsőoktatási intézmények vezetőire, dolgozóira és az egyetemistákra, főiskolai hallgatókra vonatkozó jogszabályi rendelkezések nem a Magyar Közlönyből ismeretes jogforrásokban, hanem utasításokban kerültek kiadásra. A normatív utasításra úgy tekintettek, mint a hierarchikus irányítás tipikus szabályozási eszközére. Mai viszonylatban ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a magyar

felsőoktatás vezetői számára hosszú éveken keresztül magától értetődő volt, hogy a felsőoktatási intézmények a minisztériumok hierarchikus irányítása alatt funkcionálnak.

Az államigazgatási szervezet csúcsán a Minisztertanács helyezkedett el, aki, mint az államigazgatás legfelsőbb szerve aktív szerepet töltött be a felsőoktatás irányításában. Ebből következően a minisztertanácsi rendeletek és a minisztertanácsi határozatok száma meglehetősen magas volt. Emellett a felsőoktatási joganyagok nagy része a Művelődési Minisztérium által született meg. A felsőoktatás szabályozásában a fő szerepet tehát az ágazati szakminisztérium játszotta. Az egyetemeket vagy főiskolákat irányító egyéb szervek csak kis mértékben voltak jelen a jogalkotó tevékenység során. Ez alapján megállapítható, hogy a felsőoktatás szabályozása egységesen történt.

Összefoglalva arra a megállapításra juthatunk, hogy a felsőoktatási jogszabályok főként az ágazati szakminisztériumok jogalkotó tevékenységének az eredményeként tarthatók számon, és ezen jogalkotás jogforrási formája a miniszteri rendelet, illetve a miniszteri normatív utasítás.

3. A hatályos jogszabályok kor szerinti viszonylatban (Madarász, 1990)

Ha szemügyre vesszük, hogy az egyes felsőoktatási jogszabályok kiadása óta mennyi idő telt el, és hogy mióta vannak hatályban, akkor bizonyos észrevételeket fedezhetünk fel.

Az utasítások és a rendeletek körében egyaránt vannak olyan jogszabályok, melyek létrejötte évtizedekre nyúlik vissza. Számos hatályos normatív utasítást húsz évnél régebben adtak ki. Az 1990-es évek közepén a felsőoktatási joganyagok, ezen belül az utasítások döntő többsége öt évnél régebbi időkre tekintett vissza és legfeljebb húsz éves volt. Normatív utasítások kiadására egészen 1988-ig került sor. Ezzel szemben a rendeletek nagy része négyévesnél nem régebben kibocsátott jogszabály. A rendeletek negyedét 1989-ben és 1990-ben jelentették meg. 1985 után nagymértékű újraszabályozás volt megfigyelhető, ennek ellenére a legtöbb rendelet és utasítás az 1985-ös év előtti időszakhoz köthető.

A hatályos jogszabályok legnagyobb része az 1990-es évekből származik, az utasítások közül pedig a legtöbb az 1970-es és az 1980-as évekből ered. Az 1990-es években létrehozott normatív utasítások közül négy a mai napig hatályban van.

4. Újonnan megalkotott jogszabályok hatása egy már hatályban lévő joganyagra (Madarász, 1990)

Amikor létrejön egy új jogszabály, akkor ennek a korábbi, már hatályban lévő joganyagra nézve többféle hatása is lehet: új jogalkotás, módosítás, hatályon kívül helyezés, újraszabályozás.

Új jogalkotás alatt azt értjük, amikor egy addig még nem szabályozott viszony jogilag szabályozott lesz. A módosítás során a jogszabályok száma növekszik és nehezebbé válik a joganyag áttekinthetősége. Az új jogszabály olyan rendeltetéssel is bírhat, hogy a régit hatályon kívül helyezi, anélkül, hogy helyette új jogszabály keletkezne. Az újraszabályozás pedig azt jelenti, hogy az összes addig hatályban lévő jogszabályt az új jogszabály hatályon kívül helyezi, és újraszabályozza ugyanazokat a viszonyokat.

1985 és 1990 között a jogszabályok nagy része vagy újraszabályozás révén került megalkotásra, vagy módosításokat hajtottak végre rajtuk. 1986-ban, az oktatási törvény megalkotását követően új szabályok léptek életbe. 1986-ban huszonegy jogszabály került kiadásra, melyek közül hat teljesen új szabályozás volt, vagyis olyan viszonyok rendezésére került sor, melyeket jogszabály korábban még nem szabályozott. Olyan jogszabály pedig, ami a korábbi teljes mértékben hatályon kívül helyezte anélkül, hogy újraszabályozott vagy módosított volna, öt született 1990-ben.

IV. Rendszerváltás felsőoktatásra gyakorolt hatása

(1993. évi LXXX. törvény indokolása a felsőoktatásról)

A rendszerváltást követően ténylegesen politikai valósága lett egy teljesen önálló ágazati törvény megalkotásának.

A törvény indokolásában rögzítésre kerültek a történelmi előzmények. Az indokolás kifejezésre juttatta, hogy a felsőoktatás átfogó törvényi szabályozására Magyarországon sokáig kellett várni, valamint, hogy átfogó törvényi szabályozásra szolgáló tervezet készítésére Eötvös József, majd Trefort Ágoston által a kiegyezést követően sor került, de ezeket az Országgyűlés nem fogadta el, illetve, hogy Trefort Ágoston és Eötvös József már a 19. században támogatták a tanítási és tanulási szabadság gondolatát.

A törvény indokolásában megfogalmazottak alapján a felsőoktatás kiemelkedő szerepe volt az, ami szükségessé tette az önálló ágazati szabályozást. Az újonnan megalkotott felsőoktatási törvény pozitívuma az volt, hogy nemcsak meg kellett őrizni, hanem egyúttal növelni is kellett a felsőoktatási képzés színvonalát; a képzés felépítését pedig úgy kellett meghatározni, hogy az az európai normákhoz is megfelelően igazodjon. További követelményként fogalmazódott meg az indokolásban a felsőoktatási képzésben részesülők számának növekedése, ennek célja a nyugat- és észak-európai átlaghoz viszonyított hátrány csökkentése volt. Az egyetemeket alkalmassá kellett tenni a tudományos továbbképzésre, illetve a tudományos fokozatok odaítélésére, melyektől az egyetemeket még a szovjet típusú irányítás idején fosztottak meg.

Az 1993. évi LXXX. törvényt Mádl Ferenc (1993-1994 között művelődési és közoktatási miniszter) előterjesztése nyomán az Országgyűlés 1993. július 13-án fogadta el. Mádl Ferenc a felsőoktatás fejlesztését tűzte ki célul, mindezt úgy, hogy a magyar felsőoktatásban már meglévő értékek ne sérüljenek. A törvényjavaslat azt az európai elvet követte, miszerint a felsőoktatási tevékenység már közvetlenül az alapítástól fogva szabályozott keretek között kell, hogy történjen. Ezen túlmenően azonban az előterjesztés a tanulás és a tanítás szabadságát nem korlátozta. Alapvető célként fogalmazódott meg, hogy a nélkülözhetetlen szabályok betartása mellett bárki részt vehessen a felsőoktatásban. A törvényjavaslat elfogadását számos vita övezte, abban azonban mindenki egyetértett, hogy a szovjet típusú irányítás utóhatásait fel kell

számolni és ennek érdekében a magyar felsőoktatás rendszerének szerves részévé kell tenni az egyházi, továbbá a magánintézményeket.

A felsőoktatási integrációval és az akadémiai kutatóintézetek szabályozásával kapcsolatban Mádl Ferenc a következőképpen fogalmazott: „A felsőoktatás autonómiájának igen fontos része az intézmények saját szervezetének és működési szabályainak kialakítására vonatkozó joga. A törvény csak azokat a szabályokat kell, hogy tartalmazza, amelyek a demokratikus működés elengedhetetlen garanciáit jelentik, és amelyeknek az intézmények falain kívülre mutató költségvetési kihatásuk van.” (41/2005. (X. 27.) AB határozat és 39/2006. (IX. 27.) AB határozat)

Az 1993. évi LXXX. felsőoktatási törvény alkotmányjogi kereteit a Magyar Köztársaság ideiglenes Alkotmánya adta meg, amely a 70/F. §-ban garantálta a művelődéshez való jogot az állampolgároknak: „a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával”. A törvény egy olyan mindennapi gyakorlat kialakítását szolgálta, melynek során előtérbe került a tanítás, a tanulás, a tudományos, művészeti élet szabadsága, az állam kötelezettségvállalása, valamint a Kormány felelőssége az oktatás fejlesztése érdekében. A törvény által meghatározásra kerültek a felsőoktatásban résztvevőket megillető jogosultságok, illetve a művelődési és közoktatási miniszter felsőoktatásra kiterjedő jogai. A felsőoktatási intézmények autonómiájára is kitért a törvény, azonban annak részletes tartalma nem került meghatározásra.

Az 1993. évi LXXX. felsőoktatási törvény a felsőoktatási intézményeket annak alapján különböztette meg, hogy vannak egyetemek és főiskolák. Ennek megfelelően tehát a felsőoktatási intézmény állami vagy állam által elismerést nyert egyetem és főiskola lett. Mind az egyetemre, mind a főiskolára vonatkozó létesítéssel kapcsolatos döntések az országgyűlés hatáskörébe kerültek.

A rendszerváltást követően a felsőoktatási intézmények a törvényben meghatározott keretek között ugyan, de maguk alakíthatták ki szervezetüket, azzal a feltétellel, hogy annak alkalmasnak kellett lennie az oktatási, tudományos kutatási, művészeti és egyéb feladataik ellátására. A törvény mindössze néhány általános előírást határozott meg, ezek között említendő azon megállapítás, miszerint az egyetem karokra és más átfogó szervezeti egységekre tagozódik, illetve, hogy az egyetemen főiskolai kar is működhet.

Abban az esetben, ha megnézzük az állam és az intézmények között fennálló kapcsolatot, akkor arra a megállapításra juthatunk, hogy mindvégig megjelent egyfajta igény az önálló létre. A jogi normák szintjén azonban ez az igény nem került kifejezésre. Az egyetemi bíráskodás, az

előadás tartásának joga, illetve a tudományos fokozatok adományozásának joga viszont megtestesítette az önálló lét iránti igényt.

Weszely Ödön (pedagógus, egyetemi tanár, magyarországi neveléstudomány jelentős elméleti és gyakorlati szakembere) egyetemről írt művében közvetetten megfogalmazódik a felsőoktatás önkormányzatisága, melynek alapján a XX. század első felére kifejezést nyert néhány autonómia-elem: tudományos fokozat adományozásának a joga, előadás tartásának a joga, a bíraskodás joga, állami védelem (Weszely, 1929).

A felsőoktatási autonómia sui generisként, vagyis önálló, az írott jog által elismert jogintézményként meglehetősen későn került be a magyar jogrendszerbe. A rendszerváltást követően jelent csak meg ugyanis a korábban már említett 1993. évi LXXX. törvény, mely az első önálló felsőoktatási törvénynek számított. A törvény megjelenésével egyidejűleg az egyetemeket megillette a felsőoktatási autonómia. Az ebben az időben hatályban lévő alkotmány kifejezett rendelkezést nem tartalmazott a felsőoktatási autonómiára vonatkozóan, kizárólag annak a legfontosabb elemeit határozta meg: „A tudományos élet szabadságára, a tanszabadságra, és a tanítás szabadságára vonatkozó rendelkezések”, valamint a „tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudomány művelői jogosultak.” (1949. évi XX. tv., a Magyar Köztársaság Alkotmánya, 70/G. §)

Az 1993. évi felsőoktatási törvény preambuluma szerint: „A magyar felsőoktatás első önálló törvényi szabályozásának alapját az alkotmányos emberi jogok, az európai egyetemek Magna Chartája, valamint a társadalmi és a nemzeti lét jobb feltételeinek megteremtése iránti igény alkotja. Ennek érdekében szabályozza e törvény a felsőoktatási intézmények rendszerét, működését, autonómiáját, az állam szerepvállalását; rendelkezéseivel biztosítva a tanítás, a tanulás, a tudomány és a művészet szabadságát.” (A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. tv.)

A felsőoktatási autonómia elemeként a törvény az alábbiakat jelölte meg: oktatással kapcsolatos autonómiaelemek (tantervek, tananyagok, képzési programok meghatározása), kutatással kapcsolatos autonómiaelemek (tudományos kutatási programok kidolgozása, tudományos kutatási feladatok megszervezése), önálló szervezeti léttel kapcsolatos autonómiaelemek (szervezeti és működési rend önálló kialakítása), gazdasági autonómiával kapcsolatos autonómiaelemek (felvehető hallgatók számának megállapítása a költségvetési támogatásra is tekintettel).

A törvény visszaadta az egyetemek számára a doktori képzésre és a doktori fokozat odaítélésére, a habilitációs eljárás kidolgozására és lefolytatására való jogosultságot, mely

jelentős elemeként szolgált az autonóm működésnek. E jogosultság elvonása korábban még a kommunista diktatúra idején következett be.

A rendszerváltás utáni éveket tekintve kiemelkedő jelentőséggel bír a szabályozás vonatkozásában Magyarország Alaptörvénye, valamint a 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról. Magyarország Alaptörvénye kimondja, hogy a felsőoktatási intézmények a kutatás és a tanítás tartalmát, módszereit illetően önállóak, szervezeti rendjüket törvény szabályozza, illetve, hogy az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodási rendjét törvény keretei között a Kormány határozza meg. Az Alaptörvény értelmében minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez, Magyarország ezt a jogot a felsőfokú oktatás mindenki számára hozzáférhetővé tételével, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával biztosítja (Magyarország Alaptörvénye, X.-XI. cikk). Az új nemzeti felsőoktatásról szóló 2011-es törvény hozzájárul a felsőoktatás színvonalának növeléséhez és a versenyképes tudás átadásához szükséges feltételrendszer megteremtéséhez. E törvénynek köszönhetően a felsőoktatással kapcsolatos számos részletszabályra választ kaphatunk, így többek között tartalmazza a törvény a felsőoktatási működés alapelveit, a felsőoktatási intézmény létesítésére irányadó szabályokat, valamint a felsőoktatásban folyó képzés rendszerének ismertetését (2011. évi CCIV. tv. a nemzeti felsőoktatásról).

V. A felsőoktatás napjainkban

1. Fokozatváltás a felsőoktatásban (Magyarország Kormánya, 2016)

A XX. század közepétől történő folyamatos hallgatói létszámnövekedés a fejlett világ felsőoktatási rendszereinek megreformálásához vezetett. Ezt követően különféle változások voltak megfigyelhetők a felsőoktatási környezetben: globalizálódás ment végbe, valamint különböző finanszírozási kihívások jelentkeztek a gazdasági nehézségek nyomán. Az átalakulások következtében indokoltá vált a felsőoktatási intézmények hagyományos működési módjának megváltoztatása. A tekintetben azonban, hogy ennek a változásnak mi legyen a pontos iránya nem alakult ki egyöntetű döntés.

Ami a magyarországi modellváltást illeti elmondható, hogy a Kormány a 2016. évi „Fokozatváltás a felsőoktatásban középtávú szakpolitikai stratégia” című dokumentumában határozta meg a felsőoktatás megváltozásának irányát. E dokumentumban a kormány kifejezte egyet nem értését az akkori felsőoktatási rendszer működésével kapcsolatban, valamint hangsúlyozta a felsőoktatási autonómia hibás értelmezését. A Kormány olyan felsőoktatási struktúrát képzelt el, melynek alapja a teljesítmény és a verseny. A dokumentum kiemelte a közösségi forrásoktól való függetlenedés jelentőségét, valamint a társadalmi, gazdasági igényeket kiszolgáló képzések szükségességét.

Mindezen elképzelések alapján vette kezdetét a fenntartóváltás Magyarországon. Az első fenntartóváltással érintett intézmény a Budapesti Corvinus Egyetem volt, mely 2019-ben került közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítvány fenntartásába. Ezt követően 2021-ig számos intézmény vette át a modellváltásra vonatkozó elgondolásokat, melynek következtében mára öt állami egyetem és egy állami főiskola maradt: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Nemzeti Közszoigálati Egyetem, Eötvös József Főiskola.

A modellváltás lényegét tekintve annak megvalósulását jelenti, hogy az egyetem kikerül a közvetlen állami fenntartású intézmények köréből és alapítói, fenntartói egy kifejezetten erre a célra alapított vagyonkezelő alapítványhoz kerülnek át. Az egyetem azonban továbbra is számíthat állami forrásokra, ehhez az állam a jövőben is hozzájárul. Mindezeket pedig egy, az állam és az Egyetem által kötött 15-20 évre szóló, hosszútávú garanciákat magába foglaló

keretszerződés biztosítja. A feladat ellátáshoz szükséges infrastruktúra az egyetem saját tulajdonába kerül.

A modern egyetemek kialakulásával az állam világszerte intézményfenntartóvá és finanszírozóvá vált, ezért az egyetemi autonómia leginkább intézményi autonómiává alakult át, s ezen belül értelmezhető a tanítás és tudományos kutatás szabadsága.

Néhány évvel ezelőtt a Széchenyi István Egyetemen is sikeresen lezajlott a modellváltás, melynek során új működési struktúra bevezetésével, illetve a vezetők munkája által kívánják előmozdítani a fejlődést.

Mindez azt eredményezi, hogy az intézmény a saját maga által felállított keretek között, nagyobb önállósággal képes megvalósítani célkitűzéseit. Az egyetem fenntartója a Széchenyi István Egyetemért Alapítvány, mely folyamatosan bővíti a birtokába lévő vagyonelemeinek számát. A fejlesztéseknek köszönhetően a Széchenyi István Egyetem mára már rangos pozícióval bír a hazai egyetemek viszonylatában.

A felsőoktatási modellváltást vizsgálva arra a megállapításra jutottam, hogy hosszú távon érvényesülő változásokat eredményezhet. Azáltal ugyanis, hogy a magyar állam átengedte a fenntartói jogokat szinte minden felsőoktatási intézmény tekintetében a fenntartó alapítványoknak, távolabb lépett a felsőoktatás-szervező szerepétől. Az azonban egyelőre még a jövő kérdése, hogy a változás milyen hatással lesz a végzett hallgatókra.

Megállapítható, hogy bár fenntartási kötelezettsége már nem áll fenn az államnak, a finanszírozási feladatokat továbbra is köteles teljesíteni, hiszen közfeladat ellátásáról van szó. Azt, hogy pontosan mi minősül közfeladatnak az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Áht.) 3/A.§-a mondja ki, ennek megfelelően közfeladat a jogszabályban meghatározott állami vagy önkormányzati feladat. A közfeladatok ellátása költségvetési szervek alapításával és működtetésével vagy az azok ellátásához szükséges pénzügyi fedezet törvényben meghatározott eszközökkel, részben vagy egészben történő biztosításával valósul meg. A közfeladatok ellátásában államháztartáson kívüli szervezet jogszabályban meghatározott rendben közreműködhet. A közfeladatot meghatározó jogszabályban meg kell határozni a közfeladat ellátásának módját és egyidejűleg rendelkezni kell az annak ellátásához szükséges pénzügyi fedezet biztosításáról. Új közfeladat kizárólag az annak ellátásához megfelelő pénzügyi fedezet rendelkezésre állása esetén írható elő vagy vállalható. Ha a pénzügyi fedezet már nem áll rendelkezésre, intézkedni kell a pénzügyi fedezet biztosításáról vagy a közfeladat megszüntetéséről (2011. évi CXCV. törvény az államháztartásról 3/A. §).

Az Áht. kimondja, hogy „közfeladatok ellátása költségvetési szervek alapításával és működtetésével vagy az azok ellátáshoz szükséges pénzügyi fedezet e törvényben meghatározott eszközökkel, részben vagy egészben történő biztosításával valósul meg”.

A felsőoktatási modellváltástól sokan hosszú távon érvényesülő változásokat remélnek. Azáltal ugyanis, hogy a magyar állam átengedte a fenntartói jogokat szinte minden felsőoktatási intézmény tekintetében a fenntartó alapítványoknak, távolabb lépett a felsőoktatás-szervező szerepétől.

2. Modellváltással kapcsolatban felvetődő problémák

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy amikor valaminek a működésében változás következik be a korábbi állapothoz képest, akkor annak nem csak pozitív oldala lehet, hanem lehetnek bizonyos negatív velejárói is. Ennek folytán mindenképpen fel kell mérni és meg kell vizsgálni azokat a problémákat, melyek a változás folytán bekövetkeznek, ezt követően pedig a megoldás kidolgozása kell, hogy előtérbe kerüljön. Így van ez a modellváltás esetében is.

Az egyetemi modellváltás esetében több probléma is felmerült. Az egyik ilyen, hogy bár az akadémiai szabadság korlátozásáról nem beszélhetünk ugyan, ennek ellenére a kuratóriumok kormánypárti tagjain keresztül a kormányzat biztosíthatta a saját maga számára kedvező érdekeket. Mindez pedig az oktatói közösség befolyásolásának rovására mehet.

A modellváltással kapcsolatosan felvetődő másik probléma az egyetemi autonómia szűkülése, illetve módosulása. A fenntartói autonómiát illetően ugyanis fennáll a veszélye annak, hogy az alapítványi fenntartásba vétellel a döntések kihatással lesznek/lehetnek a szakmai autonómiára, habár tény, hogy a kettő élesen elkülönül, és el is kell, hogy különüljön egymástól, azonban a gazdasági-infrastrukturális hatások és lehetőségek nem zárhatók el egymástól hermetikusan.

A fokozatváltással kapcsolatban további nehézséget jelent a máig folyamatban lévő „Erasmus-ügy”. Az ügy alapját képezi, hogy az Európai Bizottság a 2506/2022. számú határozatában (2506/2022. számú dokumentum egy végrehajtási határozat az uniós költségvetésnek a jogállamisági elvek magyarországi megsértésével szembeni védelmét szolgáló intézkedésekről). 2022. december 15-én úgy döntött, hogy azok az egyetemek, melyek a modellváltásban érintettek, nem vehetnek részt a diákoknak szóló Erasmus+ és a kutatók által igénybe vehető Horizont Európa programban.

A magyar egyetemek összefogtak és keresetet nyújtottak be a döntés ellen az Európai Unió Bíróságához. Az Európai Unió Bírósága a keresetet befogadta, egy megsemmisítési per

vette kezdetét, mely 6 magyar egyetemet érintett. Az Európai Bizottság fő kritikaként azt fogalmazta meg, hogy a vagyongazdálkodó alapítványok nem biztosítják megfelelően az uniós források átlátható kezelését, ezzel pedig csorbítják az autonómiát.

2024. október 16-án módosító törvényjavaslatot (A közfeladatot ellátó közérdekű vagyongazdálkodó alapítványokról szóló 2021. évi IX. törvény módosításáról) nyújtott be Dr. Semjén Zsolt, miniszterelnök-helyettes (előadó: Dr. Hankó Balázs Zoltán, kultúráért és innovációért felelős miniszter) a közfeladatot ellátó közérdekű vagyongazdálkodó alapítványokról szóló KEKVA törvény megváltoztatására vonatkozóan az Országgyűlésnek. A módosító törvényjavaslat értelmében a törvényben meghatározott felsőoktatási intézményt fenntartó alapítvány csak akkor jogosult igénybe venni a részben vagy egészben Európai Uniótól származó pénzügyi támogatást, ha megfelel az előírt feltételeknek (a továbbiakban: támogatott alapítvány), ezen kívül a javaslat arról is rendelkezik, hogy a támogatott alapítvány kuratóriuma vagy felügyelőbizottsága tagjának megbízatása a megbízatásának kezdetétől számított 6 év elteltével megszűnik, és legfeljebb egy alkalommal választhatók vagy jelölhetők ki újra. A támogatott alapítvány kuratóriumának vagy felügyelőbizottságának vonatkozásában a módosító javaslat arról is rendelkezik, hogy mely személyek kizártak a tagok köréből, tehát az összeférhetetlenségről. A törvényjavaslat kizár a résztvevők sorából bizonyos politikai vezetőket, illetve olyan személyeket is, akik az alapítványi tisztség megszerzése előtti egy évben betöltötték valamelyik pozíciót: országgyűlési képviselő, polgármester, főpolgármester, kormánybiztos, miniszteri biztos. Ez a felsorolás kiegészül még a törvényben meghatározott szakmai felsővezetőkkel, és szakmai vezetőkkel. Az összeférhetetlenséget az Állami Számvevőszék vizsgálja majd. A törvényjavaslat azonban mindezekon kívül további szigorítás bevezetését is kilátásba helyezi. A törvényjavaslat elfogadásával ugyanis valamennyi, az uniós támogatásban részesülő alapítványi tisztségviselőnek vagyonynyilatkozatot kell majd tenniük, mind a megbízatásuk kezdetekor (a tisztség betöltésének napjától számított 30 napon belül), mind pedig annak lejártakor (megbízatás megszűnését követő 30 napon belül). Amennyiben ezen kötelezettségüknek nem tesznek eleget, egészen addig nem gyakorolhatják a tisztségből eredő jogaikat és nem illeti meg őket az egyébként járó díjazás, amíg a vagyonynyilatkozat-tétel pótlására sor nem kerül. A módosító javaslat további szigorítása még, hogy az alapítvány tagjai közé kizárólag olyan személy választható meg, aki rendelkezik a tisztség betöltéséhez szükséges függetlenséggel, feddhetetlenséggel, pártatlansággal és integritással. A benyújtott vagyonynyilatkozatok ellenőrzésének felelőse az Integritás Hatóság, amely e feladatának az európai uniós költségvetési források felhasználásának ellenőrzéséről szóló 2022. évi XXVII. törvény rendelkezéseinek figyelembevételével tesz eleget. A módosító javaslat legfőbb

célkitűzése az alapítványok működésére vonatkozó összeférhetetlenségi és átláthatósági szabályok megfelelő biztosítása.

3. Pannónia Ösztöndíjprogram

Újdonságként említendő, hogy Magyarország időközben megalkotta a Pannónia Ösztöndíjprogramot, mely egy állami költségvetésből finanszírozott program.

Rendeltetését tekintve az Erasmus+ programhoz hasonló, annak hazai alternatívájaként szolgál. 2023. novemberében került sor ezen új, hallgatók, kutatók és oktatók számára létrehozott külföldi csereprogram elfogadására. A Pannónia a Tempus Közalapítvány által kezelt, tehát a pénzügyi kiegészítést e Közalapítvány Kuratóriuma biztosítja.

A legfőbb különbség az Erasmus+ és a Pannónia Ösztöndíjprogram között, hogy míg az előbbi szigorúan megszűrve a partnerországokat, kizárólag olyan államokkal létesít szerződéses jogviszonyt, melyekben a demokrácia, a jogállamiság és az egyenlőség teljes mértékben biztosított, addig az utóbbi sokkal enyhébb szabályokat alkalmaz e tekintetben, ennek köszönhetően pedig lényegében az egész világ felfedezésére lehetősége nyílik a programban résztvevő személynek.

A Pannónia Ösztöndíjprogram esetében egy olyan megoldásról beszélhetünk, mely magasabb ösztöndíj összegekkel operál, kibővített egyetemi listával rendelkezik, ezáltal több választási lehetőséget nyújt az igénybe vevők számára, sokkal rugalmasabbá vált a külföldön eltölthető időtartam, továbbá biztosított a teljes kreditelismerés is.

A Pannónia Ösztöndíjprogramban a hallgatók három különböző országcsoporthoz valamelyik célországának egyetemére pályázhatnak, az Egyesült Királyság, Egyesült Államok, Kanada, Japán, Dél-Korea és Hollandia mellett akár olyan országokba is, mint Szíria, Nigéria vagy Líbia. Az egyetemi polgároknak nyújtható ösztöndíjak mértéke az egyes földrajzi célterületek tekintetében eltérő, továbbá más alkotóelemeket, így tandíjkompenzációt, utazási és lakhatási támogatást, esélyegyenlőségi vagy szociális alapú juttatást tartalmazhat.

4. Covid19 – járvány hatása a felsőoktatásra (Holle, 2020)

Mint a világ összes országának felsőoktatására, úgy a magyar felsőoktatásra is jelentős befolyást gyakorolt a Covid19-járvány megjelenése.

A 2020-as években a járvány felbukkanásának révén a világban egy hatalmas fordulat következett be, mely jelentős mértékben átalakította az emberek életét. A járvány az emberek

életének minden területére kihatással volt, így a felsőoktatásra is. A koronavírus okozta váratlan helyzetekhez Magyarországnak is igazodnia kellett. Miután Magyarország is elrendelte a veszélyhelyzetet, a felsőoktatási intézmények olyan oktatási formára kényszerültek áttérni, mely nem igényel személyes jelenlétet, ennek köszönhetően további kihívásokkal kellett szembenézni (Germán, 2021).

A digitális tanrend bevezetését követően a cél a lehető leghatékonyabb átállás volt. Az átállás célravezető megvalósítása érdekében a pedagógusok számára több segédanyag jött létre az Oktatási Hivatal és a Digitális Pedagógiai Módszertani Központ által. A megoldást a digitális tanrend megvalósulása tekintetében leginkább az online kommunikációs technológiák és a digitális médiafelületek használatának igénybevétele jelentette (Sárkány, 2019). Az Egyetemeken azonban ilyen segédanyagok, az oktatói autonómia miatt, nem álltak rendelkezésre, így teljes mértékben az adott intézmény dolgozóin múlt a hallgatói tanulás támogatásának minősége és mennyisége.

Tapasztalatom szerint az online oktatás lebonyolítására szolgáló megoldások meglehetősen nagy kihívást jelentettek, hiszen számos alkalommal előfordult, hogy az online felületen részt vevők valamelyike fennakadásba ütközött az internethálózat tekintetében, ezen kívül további problémaként jelentkezett, hogy teljes mértékben személytelenné vált a kommunikáció mind a tanár-diák, mind a diákok közti viszony vonatkozásában, nem tudtak kibontakozni, elmélyülni az emberi kapcsolatok. Mindezek hatásai pedig a mai napig érezhetők.

VI. Összegzés

A dolgozatom vizsgálati tárgyául választott felsőoktatási igazgatás átfogó történeti és szabályozási aspektusainak megvizsgálását követően az alábbi megállapításokra jutottam: Magyarország rendkívül régi időkre visszanyúló felsőoktatási rendszerrel bír, a hallgatói jogviszony kiemelkedő részét képezi a közigazgatásnak, továbbá napjaink legtöbb figyelmet magára irányító, legérdekesebben alakuló témájának egyike a felsőoktatási modellváltás és ennek hozadékai.

Az intézményrendszer XVIII. századtól történő vizsgálata során a változások feltárását számtalan forrásanyag tette lehetővé. A témám megírása során végzett kutatásom alapján úgy vélem, hogy a XVIII. század kezdetétől fogva a magyar felsőoktatásnak sikerült megküzdenie mindazon kihívásokkal, melyeket a különböző korszakok változásai hoztak magukkal. A Mária Terézia nevéhez fűződő Ratio Educationis irányt mutatott a magyar felsőoktatás számára, segítségével a felsőoktatás elindulhatott egy olyan úton, ahol a felsőoktatási intézményben való részvétel mindenki számára elérhetővé vált, társadalmi hovatartozástól függetlenül. A Ratio Educationis megteremtette a felsőoktatási jog alapját, a benne foglalt rendelkezések hatása pedig máig érezhető a magyar felsőoktatásban. A szocializmus és a rendszerváltás időszakában számos új jogszabály és rendelet született, melyeknek köszönhetően a felsőoktatási jog folyamatosan formálódott. A korszak legkiemelkedőbb eredményeként tartják számon, hogy az 1990. évi XXIII. törvény és az 53/1990. (III. 21.) MT rendelet által megszületett a magyar felsőoktatásban az autonómia jogi alapja. A rendszerváltást követő periódus azért volt különösen kiemelkedő, mert ekkor hozták létre az első önálló ágazati törvényt a felsőoktatásról. E törvény kivételes mivolta abban rejlett, hogy a felsőoktatás átfogó törvényi szabályozása Magyarországon meglehetősen sokáig váratott magára.

Ami a felsőoktatás mai állapotát illeti, látható, hogy folyamatos változtatásokra, újításokra van szükség ahhoz, hogy meg tudjon felelni korunk változékony társadalmi helyzeteinek. Ahogy a világ folyton folyvást különféle alakulásnak van kitéve, úgy kényszerül módosulni a felsőoktatásra vonatkozó szabályok rendszere is. Az elmúlt évek legnagyobb kihívásaiként értékelendő a felsőoktatási modellváltás, valamint a Covid19-járvány, melyek hatása a mai napig érzékelhető jelenség. A felsőoktatási modellváltást illetően hosszú távú kérdésként vetődhet fel, hogy vajon mennyire fogja tudni elérni valódi célját és hogy vajon végül inkább a pozitív vagy a negatív hatás fog-e előtérbe kerülni. A jelenlegi folyamatok

alapján egyelőre meglehetősen kiegyenlítettnek tűnik a helyzet, hiszen a kedvező és a kedvezőtlen hatások egyaránt érzékelhetőek.

Bízom benne, hogy a korábbi és mostani időkben irányadó szabályok ismertetésével sikerült kellőképpen bemutatnom a felsőoktatás működését és ennek segítségével megtapasztalhatjuk azt, hogy milyen nagy utat járt be a felsőoktatás, mire egyáltalán elérte mai formáját. Ezen kívül remélem, hogy az írásomban kiemelt ténymegállapítások és hangsúlyozott szabályanyagok segítségével sikerült fényt deríteni a felsőoktatással kapcsolatban felvetődő problémákra, illetve a felsőoktatásnak azon szegmenseire, melyek javításra, kiegészítésre szorulnak. Mindezt annak érdekében tartom fontosnak, hogy egy olyan felsőoktatási struktúra jöhessen létre, mely rendkívül korszerű és amely esetében az emberekben felerősödik annak érzése, hogy szívesen vennének részt egy ilyen rendszerben, továbbá kihasználnák e rendszer adta pozitív lehetőségeket.

Nyilatkozom, hogy a dolgozat érdemi tartalmát illetően a mesterséges intelligenciát dolgozatom elkészítéséhez NEM használtam fel.

Irodalom

Könyvek, folyóiratok:

- BORDÁS, P. (2021): *Közszolgáltatások*. Internetes Jogtudományi Enciklopédia.
- BEDNAY, D. (2011): Közigazgatási alapfogalmak. *Atalanta Üzleti Szakközépiskola*, 21-23.
- DRÓTOS, GY., KOVÁTS, G. (2009). *Felsőoktatás-menedzsment*. Aula Kiadó.
- FAZEKASNÉ PÁL, E. (2018). Gondolatok a közigazgatási irányítás és felügyelet elméletéből. *Magyar Közigazgatás*. (3.) 4-21.
- FÁBIÁN, A. (2009): Az irányítás tartalma. *Közjogi Szemle*, (3.) 42-48.
- G. KARÁCSONY, G. (2016). *Állami szerepek a felsőoktatásban*. Dialóg Campus Kiadó.
- HARGITAI, D. M., SASNÉ GRÓSZ, A., VERES, Z. (2020): Hagyományos és online tanulási preferenciák a felsőoktatásban – A Covid-19 járvány kihívásai. *Statistikai Szemle*, 98. (7.) 839-857.
- KOCSIS, M. (2010). *A felsőoktatási autonómia elmélete és gyakorlata Magyarországon*. Doktori Iskola.
- KOSÁRY, D. (1977): A kétszáz éves Ratio Educationis. *Magyar pedagógia*, 77. (3-4.)
- LAPSÁNSZKY, A. (2020). *Közigazgatási jog – Szakigazgatásaink elmélete és működése*. Wolters Kluwer.
- MADARÁSZ, T. (1990). *A magyar felsőoktatás jogi szabályozásának jellemzői*. Ts-4 Programiroda.
- NAGY, M. (2013). *Felsőoktatási igazgatás*. Wolters Kulwer.
- POLÓNYI, I. (2020). *A felsőoktatás politikai gazdaságtana*. Gondolat Kiadó.
- PUSZTAI, G. (2004). *Felsőoktatás-kutatás kezdőknek és haladóknak*. Új Mandátum Kiadó.
- RIXER, Á. (2012). *Humán közszolgáltatások igazgatása*. Patrocinium.
- SÁRKÁNY, K. (2019), Digitális oktatási tér. *Új Köznevelés*, 75. (3-4.)
- TEMESI, J. (2012). *Felsőoktatás-finanszírozás: nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet*. Aula Kiadó.
- VISEGRÁDY, A., SCHADT, M. (2000). Egyetemi hallgatók jogtudata, jogismerete. *Magyar Jog*, (12) 745-750.

- WESZELY, Ö. (1929). Az egyetem eszméje és típusai. Rectori székfoglaló előadás. *Minerva*, 7 (4-7)

Törvények, rendeletek:

- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- 1949. évi XX. törvény, a Magyar Köztársaság Alkotmánya
- 1961. évi III. törvény a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről
- 1962. évi 22. törvényerejű rendelet a felsőoktatási intézményekről
- 25/1969. (VI. 20.) Korm. rendelet az egyetemekről és az egyetemi jellegű főiskolákról
- 3/1969. (VII. 4.) MM rendelet az egyetemek és az egyetemi jellegű főiskolák szervezetéről és működéséről
- 1993. évi LXXX. törvény
- A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény indokolása
- 41/2005. (X. 27.) AB határozat és 39/2006. (IX. 27.) AB határozat
- 2011. évi CXCV. törvény az államháztartásról
- 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról
- Törvényjavaslat – Egyes felsőoktatással, szakképzéssel és felnőttképzéssel összefüggő törvények módosításáról: <https://www.parlament.hu/irom42/01623/01623.pdf>

Egyéb források:

- DERÉNYI, A. (2022). *A felsőoktatás rendszere Magyarországon*. Tempus Közalapítvány. <https://tka.hu/nemzetkozi/9518/a-felsooktatasi-rendszere-magyarorszagon> (2024. 03. 14.)
- ELEK, N. (2022). *Felsőoktatási modellváltás*. Magyar Nemzet. <https://modellvaltas.kormany.hu/megszunik-a-nyelvvizsga-kotelezettseg-a-felsooktatásban> (2024. 03. 15.)
- GERMÁN, GY. (2021). *Pro és kontra a magyar felsőoktatás modellváltásáról*. Goethe-Institut Budapest. <https://www.goethe.de/ins/hu/hu/kul/mag/22117713.html> (2024. 03. 16.)
- HOLLE, A. (2022). *Felsőoktatási modellváltás*. Országgyűlés Hivatala. [https://www.parlament.hu/documents/10181/64399821/Infojegyzet 2023 19 felsőoktatási+modellváltás.pdf/a7463277-0547-95f9-88a4-043f787fa352?t=1687766513197](https://www.parlament.hu/documents/10181/64399821/Infojegyzet+2023+19+felsőoktatási+modellváltás.pdf/a7463277-0547-95f9-88a4-043f787fa352?t=1687766513197) (2024. 03. 15.)

- HOLLE, A. (2020). *Oktatási rendszerek az új koronavírus járvány idején*. Országgyűlés Hivatala.
https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_10_oktatas_COVID-19.pdf (2024. 02. 15.)
- MAGYARORSZÁG KORMÁNYA (2016). *A „Fokozatváltás a felsőoktatásban középtávú szakpolitikai stratégia 2016” stratégia 2017-2020. évekre szóló cselekvési tervének megvalósulása*. Kormány. (<https://kormany.hu/dokumentumtar/fokozatvaltas-a-felsooktatásban-strategia-2016-es-cselekvési-terv>) (2024. 03. 23.)
- SZABÓ, K., JUHÁSZ, T., KENDERFI, M. (2021). *Felsőoktatás a Covid-19 árnyékában – hazai tapasztalatok oktatói oldalról*. Vezetéstudomány/Budapest Management Review. <http://real.mtak.hu/158676/1/765-Tanulmány-szövege-4983-1-10-20220630.pdf> (2023. 09. 15.)